دو فصلنامه مشارکت و توسعه اجتماعی، دوره ۳، شماره ۵، پاییز و زمستان ۱۳۹۶، صص۶۷-۸۶

سنجش وضعیت سرمایه اجتماعی در توفیق برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع (مطالعه موردی: مرتعداران چقاکدو در استان کرمانشاه)

روناک احمدی[1*]،
قدرت‌اله حیدری[2]
غلامرضا خوش‌فر[3]

چکیده

هدف این تحقیق سنجش وضعیت سرمایه اجتماعی مرتعداران چقاکدو در توفیق برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع است. روش تحقیق، پیمایشی و جامعه آماری شامل کلیه بهره‌برداران مرتع چقاکدو در استان کرمانشاه است که تعداد ۶۷ نفر به عنوان نمونه تعیین و به روش تصادفی سیستماتیک انتخاب شدند و مورد مطالعه قرار گرفتند. اعتبار تحقیق با استفاده از اعتبار صوری و پایایی آن با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ به میزان ۰/۸۹ مورد تأیید قرار گرفت. داده‌ها با ابزار پرسشنامه‌ای که محقق ساخته بود، جمع آوری و با نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شد. نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نشان داد که همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به جز مؤلفه امنیت اجتماعی از وضعیت مطلوبی برخوردارند. همچنین مؤلفه‌های مشارکت و روابط متقابل از وضعیت مناسب‌تری نسبت به سایر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دیدگاه مرتعداران برخوردارند. نتایج همچنین حاکی از وجود رابطه معنی‌دار با اطمینان ۰/۹۹ بین متغیرهای سن، سابقه بهره‌برداری، سطح تحصیلات و میزان درآمد و عدم وجود رابطه معنی‌دار بین متغیرهای تعداد دام و بعد خانوار با میزان سرمایه اجتماعی بهره‌برداران در توفیق برنامه‌های اصلاح و احیاء مراتع است. با توجه به نتایج حاصله می توان گفت سرمایه اجتماعی نقش و کارکرد بسیار مهمی در توفیق برنامه‌های اصلاح و احیای مراتع ایفا می‌نماید.

واژگان کلیدی: اعتماد بین‌فردی، اعتماد نهادی، اعتماد عمومی،امنیت اجتماعی، مشارکت.

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۰۲/۲۰ تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۰۶/۲۵

[1] -دانشجوی دکتری، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری Ronakahmadi1990@yahoo.com تلفن: ۰۹۳۷۱۲۳۱۹۹۴
[2] - دانشیار گروه مرتعداری، دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی ساری q_heydari@yahoo.com
۳ -دانشیار گروه علوم اجتماعی و سیاسی دانشگاه گلستان khoshfar@gmail.com،

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

مقدمه

در جهان امروز توجه به روابط انسان و طبیعت اهمیت زیادی دارد. از این رو برقراری پیوندی اصولی بین انسان و استفاده از منابع طبیعی مانند مراتع ضروری است و باید پذیرفت که دوران جدید استفاده از منابع شروع شده است، به طوری که استفاده بی‌رویه از منابع، مشکلات سیاسی و اقتصادی زیادی را به وجود آورده است (قربانی، ۱۳۹۱: ۳۰۰). در دهه‌های اخیر وابستگی زیاد دامداران به مراتع در کشورهای در حال توسعه و افزایش روزافزون جمعیت موجب بر هم خوردن تعادل دام و مرتع گردیده است، از این رو مراتع رو به انحطاط نهاده و در معرض تخریب قرار گرفته است (مقدم، ۱۳۷۹: ۴۷۰). مدیریت و اجرای پروژه‌های اصلاح و احیاء و به‌کارگیری اصول مرتعداری در صورتی امکان‌پذیر است که ارزش طبیعی و بوم‌شناسی مرتع در ارتباط با شرایط اجتماعی با تأکید بر سه اهرم انسان، دام و مرتع در واحدهای اقتصادی در نظر گرفته شود (Lise, 2000: 14). یکی از جنبه‌های مهم در توسعه پایدار، استفاده از مفهوم سرمایه در وجه اجتماعی آن است (مرکز ملی آمایش، ۱۳۸۵: ۴۰). بانک جهانی، سرمایه اجتماعی را به عنوان «ثروت نامرئی یک کشور» در نظر می گیرد و آن را دربرگیرنده نهادها، روابط و هنجارهایی می‌داند که تعاملات اجتماعی را شکل می دهند. بنابراین شرط لازم برای پیشرفت جامعه، توسعه همه جانبه، ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام وهمبستگی اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و اعتماد متقابل (فرد، جامعه و دولت) سرمایه اجتماعی است که متأسفانه در کشورهای جهان سومی مانند ایران، کمتر به این مقوله توجه شده‌است و دانشمندان علت این ناکارآمدی‌ها را در رسیدن به اهداف توسعه‌ای کاهش سرمایه اجتماعی می‌دانند اهمیت این سرمایه، به میزانی است که از آن به عنوان ثروت نامرئی یک جامعه یاد می‌کنند. هر گونه کاهش در آن، منجر به کاهش مشارکت های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی شهروندان می‌شود و همچنین رشد آسیب‌ها و جرائم اجتماعی، بی‌اعتمادی، یأس و ناامیدی و احساس محرومیت نسبی و بسیاری از ناهنجاری‌ها نتیجه تقلیل سرمایه اجتماعی در بین شهروندان یک شهر است (محمدی، ۱۳۹۲: ۱۲۳).

توجه به سرمایه اجتماعی می‌تواند روند برنامه‌ریزی توسعه روستایی را برای متخصصان، تسهیل کند، و مشارکت روستاییان را در اجرای بهتر برنامه‌ها به همراه داشته باشد (سلیمانی و همکاران، ۱۳۸۷: ۲۲). سرمایه اجتماعی، ارزش اقتصادی روابط بین افراد است (Wuepper & Sauer, 2016: 17). به بیان دیگر سرمایه‌های اجتماعی، به طور مستقیم در توسعه مناطق نقش دارند (Bernard, et al., 2014: 25 ; 2015: 200). تحقیقات اخیر در غنا نشان داده است که کشاورزهایی که بیشتر در ارتباط با سایر کشاورزها بودند توانستند بهره بیشتری از زمین‌های خود ببرند و به درآمد بالاتری

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

رسیدند (Wuepper, et al., 2016 ; Wuepper & Drosten, 2015). چرا که سرمایه اجتماعی توانایی افراد را از طریق حمایت اجتماعی بالا می‌برد (Bellemare, ; Wuepper & Sauer, 2016: 17 2015). سرمایه اجتماعی اجتماعی می‌تواند اعتماد را بین افراد به‌طور چشم‌گیری بالا ببرد چون محدودیت‌ها را کم می‌کند (Pamuk, et al., 2014 :42; Feigenberg, et al., 2013 :25; Guiso, et al., 2008 :26).

اعتماد از دید بسیاری از صاحب‌نظران یکی از مهمترین شاخص‌های سرمایه اجتماعی به شمار می‌رود. اعتماد، وضعیتی است که در آن افراد اطمینان دارند دیگران چیزهایی را که اظهار کرده‌اند یا تعهد نموده‌اند انجام دهند و هر چقدر این اطمینان به دیگران بیشتر باشد، سطح اعتماد بالا می‌رود (Yercan, 2003 :10). همچنین، اعتماد نقطه آغازین مشارکت و همکاری و پایه بستر روابط کنشگران است (Bodin & Prell, 2011 :374) به طور کلی، سرمایه اجتماعی عنصری حیاتی برای دست‌یابی به توسعه عادلانه و پایدار معرفی می‌شود و یکی از مؤلفه‌های مهم اجتماعی در مدیریت پایدار سرزمین است (Mariola, 2012 :13; Nath, et al, 2010 :19). در نهایت تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت و همکاری کنشگران اجتماعی در عرصه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مورد تأیید تجربی قرار گرفته است (خوش فر، ۱۳۸۷: ۳۰۰).

بیان مسأله

در زمان‌های گذشته مراتع ایران با مشکلات کمتری روبرو بود، چه از یک طرف دام‌ها کمتر و سطح مراتع به نسبت بیشتر بود و از سوی دیگر با مالکیت فردی و گروهی حاکم بر آن‌ها سعی در حفظ مراتع شده بود (مقدم، ۱۳۷۹: ۴۷۰). افزایش جمعیت انسان، منجر به افزایش نیاز و بهره-برداری بیش از حد از منابع می‌شود؛ بنابراین، حفظ مراتع موجود، اصلاح، احیاء و گسترش این منابع از جمله اقدامات ضروری است (کاظمی‌رودی، ۱۳۸۴: ۱۰۳). زندگی و معیشت خانوارهای روستایی به‌طور گسترده‌ای به منابع طبیعی پایه همچون مراتع وابسته است (Kepe, 2008 :11; Rigg, 2006: 23 ; Scoones, 2009 :26). بنابراین اگر در سطح مراتع شاهد تخریب باشیم، خسارت‌های زیادی از لحاظ اقتصادی- اجتماعی به بهره‌برداران وارد می‌شود (Garforth, et al, 1988 :12 ; Bustos, et al, 2016). برای مقابله با تخریب منابع طبیعی و رفع نگرانی‌ها در مدیریت منابع طبیعی، مشارکت و همکاری در بین مرتعداران یکی از نیازهای اساسی است (Scholz, 2011 631:). به همین دلیل، یکی از مفاهیم اساسی در توسعه منابع طبیعی و جلوگیری از تخریب مراتع، مشارکت دادن مرتعداران در تمام مراحل کار است (Greiner, et al, 2014 :12).

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

امروزه مشارکت بدون پشتوانه سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن شامل اعتماد فردی، روابط بین - گروهی، روابط نهادی و امنیت سرمایه‌گذاری در بخش منابع طبیعی وجود نخواهد داشت، از این رو ضعف سرمایه اجتماعی در جامعه روستایی سبب عدم مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی می - شود (حیدری وهمکاران ، ۱۳۸۸ :۱۷). با توجه به آنچه که بیان شد، اجرای عملیات اصلاح و احیاء مرتع و مدیریت مراتع به منظور حفظ منابع موجود و احیای عرصه‌های تخریب شده، ضروری به نظر می‌رسد. ضرورت این تحقیق آن است که در دنیای امروز بدون این سرمایه، استفاده از دیگر سرمایه‌ها به طور بهینه انجام نخواهد گرفت. از این رو موضوع سرمایه اجتماعی به عنوان یک اصل محوری برای دستیابی به توسعه (اصلاح و احیای مرتع) محسوب می‌شود و مجریانی موفق قلمداد می‌شوند که بتوانند در ارتباط با جامعه به تولید و توسعه سرمایه اجتماعی بیشتری نایل شوند.

بر اساس هدف اصلی تحقیق، این مطالعه به دنبال پاسخگویی به سوالات ذیل است:

۱- سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن در میان مرتعداران مرتع چقاکدو در چه وضعیتی قرار دارد؟

۲- کدام یک از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی وضعیت بهتری نسبت به سایر مؤلفه‌ها در منطقه مورد نظر دارد؟

۳- آیا بین میزان سرمایه اجتماعی بهره‌برداران مرتع چقاکدو با متغیرهای شخصی مرتعداران شامل: سن، سابقه بهره‌برداری، تحصیلات، تعداد دام، درآمد و بعد خانوار رابطه وجود دارد؟

مبانی نظری و پیشینهٔ تحقیق

سرمایه اجتماعی را می‌توان یک مفهوم مرکب دانست که دارای ساختار، محتوا و کارکرد است. سرمایه اجتماعی مانند شکل‌های دیگر سرمایه، مولد است و دستیابی به اهداف را تسریع می‌بخشد. اهمیت این سرمایه، تا جایی است که آن را مکمل سرمایه انسانی می‌دانند و حتی از سرمایه انسانی، به عنوان ابزاری برای رسیدن به سرمایه اجتماعی یاد می‌کنند (نقدی، زارع، ۱۳۸۸: ۸). مفهوم سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی و همیاری میان اعضای هر جامعه است (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۵). فوکویاما (۱۳۷۹) نیز سرمایه اجتماعی را شامل مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی، انسجام و تعامل اجتماعی می‌داند. ناهاپیت و گوشال در تحقیقات خود پیرامون نقش سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه معنوی، پیشنهاد می‌کنند که سرمایه اجتماعی در سه بخش ساختاری، ارتباطی و شناختی باید مورد توجه قرار گیرد (Ghosha & Nahapiet, 199 : 25). هزلتون و کنان ارتباطات را به سرمایه اجتماعی افزوده‌اند. بعد ارتباطی بر خصوصیات رابطه بین افراد تمرکز دارد. این بعد را به بهترین نحو با میزان اعتماد، همکاری و کسب هویت فردی در یک شبکه می‌توان تشریح کرد (Hazleton

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

& Kennan, 2000: 7). بولند و تنکاسی معتقدند ارتباط معنی‌دار نیازمند حداقلی از زمینه‌های مشترک بین افراد دخیل در تبادل اطلاعات است (Boland & Tenkasi, 1995: 23). نبود سرمایه اجتماعی بین افراد سبب مشارکت نکردن آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی می‌شود. از این رو مشارکت اجتماعی تحقق نمی‌یابد، مگر با تحقق مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، و سرمایه‌اجتماعی تحقق نمی‌یابد مگر با تجلی شاخص‌هایی همچون اعتماد و پیوندهای میان افراد (موسوی، ۱۳۸۵: ۲۶). تا جایی که می‌توان گفت چرخ‌های زندگی بر محور سرمایه اجتماعی استوار است که می‌تواند همکاری و تعامل را در ابعاد مختلف جامعه گسترش دهد؛ در این صورت افراد بر روابط خود نظارت می‌کنند و امور خود را اداره می‌کنند و تنها در چنین صورتی است که افراد در جامعه احساس امنیت کرده و نظم و ثبات در جامعه حاکم می‌گردد و افراد بر پایه حسن ظن در روابط اجتماعی به مبادلات در جامعه می‌پردازند (توکلی و همکاران، ۱۳۹۰: ۴۲). از دیگر مؤلفه‌های مهم اجتماعی، اعتماد است. اعتماد یکی از مؤلفه‌های مهم شبکه‌های اجتماعی است که نقطه آغازین مشارکت، همکاری و بستر تمامی روابط بین کنشگران است(Davis, et al., 200: 15). تعاون و همکاری متقابل، بیانگر عمل جمعی است که اعضای سازمان با یکدیگر در جامعه یا گروه خود در موارد مشترک عمل می‌کنند (زارعی‌متین و ملایی، ۱۳۹۳: ۱۲۲). فرانسیس فوکویاما سرمایه اجتماعی را مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف می‌کند که اعضای گروهی که همکاری و تعاون میانشان مجاز است، در آن سهیم‌اند (حق‌گویان و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۵). انسجام توافق در ارزش‌ها و نگرش‌هاست که در فرآیندی اجتماعی متولد می‌شود و محصول کنش عقلانی است. این مقوله بر توافق جمعی میان اعضای جامعه دلالت دارد، به عبارتی، انسجام در کل، ناظر بر میزان و الگوی رابطه متقابل بین کنشگران، گروه‌ها و خرده‌فرهنگ‌های تمایزیافته است (نوابخش و فیروزآبادی، ۱۳۹۱: ۳۴).

نتایج تحقیق حیدری و همکاران نشان داد که رابطه معنی‌داری بین سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن شامل اعتماد در روابط فردی، اعتماد نهادی، امنیت اجتماعی و همکاری متقابل با میزان مشارکت مجریان در اجرای طرح‌های مرتعداری وجود دارد (حیدری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷). همچنین فرزانه و رمضانی طی تحقیقی دریافتند که بین مؤلفه‌های متغیر مستقل سرمایه اجتماعی با متغیر وابسته توسعه شهری رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد (فرزانه و رمضانی، ۱۳۹۱: ۱۸). فراهانی و همکاران نیز در تحقیق خود نشان دادند که بین افزایش سرمایه اجتماعی و بالا رفتن توسعه روستایی رابطه مثبت و کاملاً معناداری وجود دارد (فراهانی و همکاران،۱۳۹۲: ۲۴). عینالی و همکاران نیز طی تحقیقی دریافتند که همه ابعاد سرمایه اجتماعی در بین خانوارهای نمونه از سطح

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

مطلوب پایین‌تر است (عینالی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۳). یافته‌های تحقیق قربانی نشان داد که بالا بودن میزان تراکم پیوندهای اعتماد و مشارکت در سامان‌های عرفی، نشان‌گر بالا بودن انسجام اجتماعی در بین بهره‌برداران است (قربانی، ۱۳۹۳: ۲۷۰). محمدی آیدُغمیش و همکاران در مطالعه‌ای به این نتیجه رسیدند که شاخص‌های مشارکت اجتماعی، اعتماد نهادی، امنیت، اعتماد بین افراد، احساس تعلق و انسجام اجتماعی به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم بر مشارکت اثرگذارند (محمدی آیدغمیش و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲). السون و همکاران در تحقیق خود چنین بیان کردند که جهت دستیابی به پایداری اجتماعی- اکولوژیک و شروع سیر توسعه پایدار، به کارگیری مدیریت مشارکتی منابع در دستور کار مدیران و برنامه‌ریزان قرار گیرد (Olsson, et al., 2004: 2). یافته‌های تحقیق مارشال نشان می‌دهد که آمادگی کشاورزان برای همکاری در اجرای برنامه‌های مورد توافق، بیشتر تحت تأثیر فاکتورهای اجتماعی مثل ادراک آن‌ها از فواید جامعه و اعتماد به اینکه دیگر اعضا هم همکاری خواهند کرد، می‌باشد (Marshall, 2004: 16). نتایج تحقیقات بسر و میلر مؤید آن بود که سرمایه اجتماعی با تأکید بر شبکه‌ای شدن و روابط در داخل جامعه، کارایی را از طریق تسهیل هماهنگی در اقدامات بهبود می‌بخشد، ظرفیت افراد و گروه‌ها را برای دستیابی به اهداف نهایی تسهیل می‌کند و نقش زیادی در توسعه روستایی و کارآفرینی دارد (Besser & Miller, 2013: 11). بیسونگ و همکاران در تحقیقات خود نشان دادند که افزایش سرمایه اجتماعی، احساس مسئولیت فردی و اجتماعی را برای روستاییان نسبت به منابع آب به وجود می‌آورد و چالش‌های مربوط به حکمرانی منابع آب و همچنین چالش‌های زیست‌محیطی را کاهش داده و باعث بهبود شرایط بهداشتی روستا و تأمین سلامت بیشتر جامعه شده است (Bisung, at al., 2014: 8). میجرینک و همکاران در پژوهش خود بدین نتیجه رسیدند که روابط اجتماعی مناسب (اعتماد، اطمینان و انگیزه) بین نهادهای رسمی و کشاورزان کنجدکار باعث می‌شود که کشاورزان فقط با نهادهای رسمی قرارداد امضاء کنند و محصول خود را به نهادهای غیردولتی و دلال‌ها نفروشند تا اقتصاد کشاورزان بهبود یابد (Meijerink & et al, 2014: 12). لیون طی تحقیقی نشان داد که اگر نتوان رابطه‌ای بین کشاورزان برقرار کرد و اعتماد آن‌ها را به همدیگر و با سازمان‌ها تقویت کرد، نتیجه کار این خواهد بود که سود حاصل از کشاورزی کم‌تر می‌شود (Levien, 2015: 16). مویس و همکاران طی پژوهشی دریافتند که سرمایه اجتماعی در ایجاد سرمایه‌گذاری نقش بسزایی دارد، و شاخص‌های سرمایه اجتماعی مانند اعتماد، رابطه و همکاری می‌تواند ارتباطات بین افراد را مستحکم کند و احتمال موفقیت کسب و کارهای جدید روستایی را افزایش می‌دهد (Moyes, et al., 2015: 11).

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

یافته‌های تحقیق ووپر و سوئر نشان داد کشاورزانی که در ارتباط با سایر کشاورزان و اداره‌ها هستند توانسته‌اند کارآمدی بیشتری داشته باشند (Wuepper & Sauer, 2016: 17).

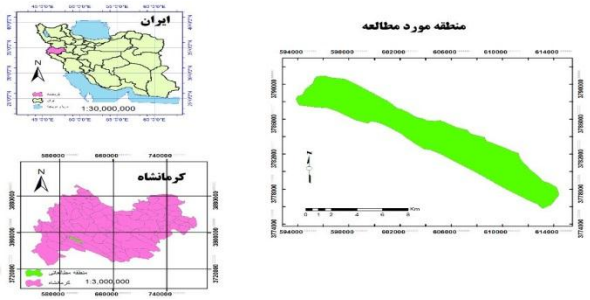
روش تحقیق

پژوهش حاضر بر حسب هدف کاربردی و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی می‌باشد. شیوه جمع-آوری اطلاعات پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه صورت گرفته‌است. جامعه آماری پژوهش حاضر تمام مرتعداران مرتع چقاکدو در استان کرمانشاه بودند که تعداد ۶۷ نفر با استفاده از فرمول کوکران به عنوان نمونه آماری تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی سیستماتیک، انتخاب و مطالعه شدند. پرسشنامه مشتمل بر دو بخش بود. بخش اول، شامل پرسش‌های مربوط به ویژگی-های فردی پاسخگویان و بخش دوم حاوی سؤالات مربوط به سنجش سرمایه اجتماعی بود. روایی محتوایی[1] و صوری[2] ابزار پژوهش با استفاده از نظرات متخصصان مربوطه پس از چند مرحله اصلاح و بازنگری تأیید شد. پایایی[3] ابزار سنجش با انجام آزمون مقدماتی از ۲۵ بهره‌بردار مورد تأیید قرار گرفت به طوری که مقدار آلفای کرونباخ ابزار پژوهش ۰/۸۹ محاسبه شد. پردازش و تحلیل داده‌ها با نرم‌افزار spss انجام شد. در راستای هدف تحقیق، جهت سنجش وضعیت مؤلفه‌ها و گویه‌های سرمایه اجتماعی از آزمون تی تک نمونه‌ای و جهت بررسی رابطه بین متغیرهای شخصی مرتعداران با سرمایه اجتماعی از آزمون همبستگی پیرسون استفاده‌شد. سرانجام با توجه به نتایج برای بهبود وضعیت، نسبت به ارائه راهکارهای مناسب، تلاش شد.

معرفی منطقه مورد مطالعه: مرتع قشلاقی چقاکدو، با مساحتی حدود ۵۰۰۰ هکتار، در ۳۰ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان سرپل‌ذهاب در استان کرمانشاه قرار گرفته است. این مرتع بین طول جغرافیایی ″ ۳۴ □ ۱۳ ° ۴۶ تا ″ ۲۸ □ ۲ ° ۴۶ و عرض جغرافیایی ″ ۳۴ □ ۱۳ ° ۳۴ تا ″ ۴۸ □ ۷ ° ۳۴ واقع شده‌است (شکل ۱). متوسط شیب منطقه ۱۷ درصد، متوسط ارتفاع از سطح دریا ۵۰۰ متر است. حداکثر دما در گرم‌ترین ماه سال (مرداد) ۳۹ درجهٔ سانتی‌گراد و حداقل آن در سردترین ماه سال (بهمن) ۳- درجهٔ سانتی‌گراد با اقلیمی نیمه خشک گرم است (طرح مرتعداری چقاکدو، ۱۳۹۰).

1. Content Validity
2. Face Validity
3. Reliability

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی حاصل از تحقیق نشان داد که ۶۴ درصد از بهره‌برداران در سن بالاتر از ۶۰ سال قرار داشتند. به طوری که دامنه سنی آن‌ها از ۳۶ تا ۸۱ سال و میانگین سن آنها ۶۷ سال بود. نتایج همچنین نشان می‌دهد که ۷۶ درصد از بهره‌برداران بی‌سواد یا دارای سواد در سطح ابتدایی بودند. میانگین سال‌های تجربه و سابقه بهره‌برداری افراد در مرتعداری ۴۸/۶۱ سال با دامنه ۲۱ تا ۶۹ سال بود. میانگین تعداد دام بهره‌برداران ۸۰/۴۴ رأس در دامنه ۱۰ تا ۲۳۵ رأس بود. ۳۴/۳ درصد از بهره‌برداران دارای شغل اصلی دامداری و ۶۵/۷ درصد از آن‌ها نیز دارای شغل اصلی دامداری و کشاورزی بودند. ۸۰/۶ درصد از آن‌ها فاقد شغل فرعی بودند و بقیه بهره‌برداران دارای شغل فرعی مثل مسافربری، مغازه‌دار، چوپان و ... بودند. میانگین میزان درآمد سالانه بهره‌برداران ۲۴/۰۶ میلیون تومان بود. به طوری که کمترین آن‌ها ۹/۵ و بیشترین درآمد آن‌ها ۵۰ میلیون تومان در سال بود. (جدول ۱).

جدول ۱-ویژگی‌های فردی بهره‌برداران در منطقه مورد مطالعه

متغیرها	میانگین	واریانس	حداقل	حداکثر
سن (سال)	۶۷	۱۰۰/۶۴	۳۶	۸۱
سابقه بهره‌برداری (سال)	۴۸/۶۱	۹۹/۶۲	۲۱	۶۹
بعد خانوار (نفر)	۵/۴۶	۲/۱۰	۲	۹
دام (رأس)	۸۰/۴۴	۱۶۹۲/۹۷	۱۰	۲۳۵
میزان درآمد سالانه (میلیون تومان)	۲۴/۰۶	۷۳/۰۳۷	۹/۵	۵۰

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

در این بخش از تحقیق به ارزیابی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، در بین مرتعداران چقاکدو می-پردازیم. بنابراین برای تعیین میزان مناسب بودن وضعیت جاری هر یک از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از آزمون t برای مقایسه میانگین گویه‌های هر مؤلفه استفاده شد.

جدول ۲- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه اعتماد در روابط بین‌فردی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
اعتماد در روابط بین فردی	میزان اعتماد بهره‌بردار به اعضای خانواده	۴/۲۰	۰/۷۰	۱/۲۰	۰/۰۰۰	۲
	میزان اعتماد بهره‌بردار به معتمدین و رهبران محلی	۴/۴۷	۰/۶۳	۱/۴۷	۰/۰۰۰	۱
	میزان اعتماد بهره‌بردار به فامیل و خویشاوندان	۳/۰۴	۱/۰۶	۰/۰۴	۰/۷۳۲	۷
	میزان اعتماد بهره‌بردار به دوستان	۳/۴۹	۰/۶۳	۰/۴۹	۰/۰۰۰	۴
	میزان اعتماد بهره‌بردار به افراد با تجربه و خبره	۳/۶۷	۰/۹۲	۰/۶۷	۰/۰۰۰	۳
	میزان اعتماد بهره‌بردار به کارشناسان و نخبگان محلی	۳/۲۳	۰/۷۹	۰/۲۳	۰/۰۱۷	۶
	میزان اعتماد بهره‌بردار به اهالی محل	۲/۸۶	۱/۰۵	-۰/۱۳	۰/۳۰۲	۸
	میزان بهره‌بردار شما به همسایگان	۲/۷۴	۰/۸۹	-۰/۲۵	۰/۰۲۳	۹
	میزان بهره‌بردار شما به میزان صداقت مردم	۳/۳۲	۰/۹۴	۰/۳۲	۰/۰۰۶	۵

نتایج جدول دو نشان می‌دهد، در تحلیل اولیه وضعیت گویه‌های مؤلفه اعتماد بین‌فردی از دیدگاه مرتعداران، گویه میزان اعتماد بهره‌بردار به معتمدین و رهبران محلی با میانگین ۴/۴۷ و گویه میزان اعتماد بهره‌بردار به اعضای خانواده با میانگین ۴/۲۰ در میان گویه‌ها بالاترین میزان اهمیت را به خود اختصاص داده‌اند؛ که در سطح زیاد به بالا و مناسب ارزیابی شده‌اند. همچنین تمامی گویه‌ها به جز گویه‌های میزان اعتماد بهره‌بردار به اهالی محل و میزان بهره‌بردار شما به همسایگان از وضعیت و میزان مناسبی برخوردارند (جدول ۲).

جدول ۳- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه اعتماد نهادی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
	اعتماد به رسانه‌های اجتماعی (رادیو و تلویزیون و...)	۲/۹۲	۰/۹۴	-۰/۰۷۴	۰/۵۱۹	۹
	اعتماد به مروجین و ناظران پروژه‌های اصلاح و احیاء	۳/۸۹	۱/۱۶	۰/۸۹۵	۰/۰۰۰	۴
	میزان اعتماد بهره‌بردار به شورای اسلامی	۴/۱۰	۱/۰۰	۱/۱۰۴	۰/۰۰۰	۲
	میزان اعتماد بهره‌بردار به نمایندگان مجلس	۳/۲۳	۱/۰۸	۰/۲۳۸	۰/۰۷۷	۶

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

اعتماد نهادی	میزان اعتماد بهره‌بردار به مدیران سازمان‌های دولتی	۲/۹۸	۱/۰۵	-۰/۰۱۴	۰/۹۰۸	۱۰
	اعتماد به دولت در تامین نهاده‌های برنامه‌ها	۳/۱۱	۰/۸۴	۰/۱۱۹	۰/۲۵۱	۸
	اعتماد به دریافت تسهیلات برای پروژه‌ها	۲/۲۸	۰/۶۶	-۰/۷۱۶	۰/۰۰۰	۱۲
	میزان اعتماد بهره‌بردار به دادگاه‌ها و قضات	۱/۸۶	۰/۹۰	-۱/۱۳۴	۰/۰۰۰	۱۳
	میزان اعتماد بهره‌بردار به دستگاهای دولتی یا اداری	۲/۹۷	۱/۰۱	-۰/۰۲۹	۰/۸۱۰	۱۱
	میزان اعتماد بهره‌بردار به صدا و سیما	۳/۱۴	۱/۱۳	۰/۱۴۹	۰/۲۸۴	۷
	میزان اعتماد بهره‌بردار به روحانیون	۴/۲۶	۰/۸۰	۱/۲۶۸	۰/۰۰۰	۱
	میزان اعتماد بهره‌بردار به معلمان و اساتید دانشگاه	۴/۰۸	۰/۵۹	۱/۰۸۹	۰/۰۰۰	۳
	میزان اعتماد بهره‌بردار به پلیس و نیروی انتظامی	۳/۵۵	۰/۸۰	۰/۵۵۲	۰/۰۰۰	۵

نتایج گویه‌های مؤلفه اعتماد نهادی از دیدگاه مرتعداران نشان می‌دهد، گویه میزان اعتماد بهره-بردار به روحانیون با میانگین ۴/۲۶، میزان اعتماد بهره‌بردار به شورای اسلامی با میانگین ۴/۱۰ و میزان اعتماد بهره‌بردار به معلمان و اساتید دانشگاه با میانگین ۴/۰۸، دارای بیش‌ترین اولویت در بین گویه‌ها می‌باشند، که در سطح زیاد به بالا و مناسب ارزیابی شده‌اند. سایر گویه‌های اعتماد نهادی نیز (به جز گویه‌های اعتماد به دریافت تسهیلات برای پروژه‌ها، میزان اعتماد بهره‌بردار به دستگاهای دولتی یا اداری و میزان اعتماد بهره‌بردار به دادگاه‌ها و قضات) از دیدگاه مرتعداران در سطح متوسط و مناسبی ارزیابی شده‌اند (جدول ۳).

جدول ۴- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه امنیت اجتماعی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
امنیت اجتماعی	میزان احساس مالکیت بهره‌بردار با اصلاح و احیا مرتع	۳/۱۳	۱/۲۰	۰/۱۳۴	۰/۳۶۵	۱
	احساس امنیت بهره‌بردار و خانواده‌اش با اصلاح و احیا	۲/۹۵	۱/۰۵	-۰/۰۴۴	۰/۰۲۸	۲
	میزان حمایت از بهره‌بردار در برخورد با متخلفین	۲/۸۳	۱/۰۰	-۰/۱۶۴	۰/۱۸۷	۳
	میزان رقابت در بهره‌برداری از برنامه‌های اصلاحی و احیایی	۲/۵۶	۱/۴۰	-۰/۴۳۲	۰/۰۱۴	۴
	میزان سرمایه گذاری بهره‌بردار بدون نگرانی	۲/۰۸	۰/۹۱	-۰/۹۱۰	۰/۰۰۰	۶
	میزان حل مشکل از طرف دولت برای پروژه‌ها	۲/۱۶	۰/۸۴	-۰/۸۳۵	۰/۰۰۰	۵

نتایج نشان می‌دهد، از دیدگاه مرتعداران چقاکدو در بین گویه‌های مطرح شده برای مؤلفه امنیت اجتماعی، گویه میزان احساس مالکیت بهره‌بردار با اصلاح و احیا مرتع با میانگین ۳/۱۳ بیشتربن اولویت را به خود اختصاص داده که در سطح متوسط به بالا و خوب ارزیابی شده‌است ولی سایر

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

گویه‌های امنیت اجتماعی از دیدگاه مرتعداران در سطح متوسط به پایین و ضعیف ارزیابی شده‌است (جدول ۴).

جدول ۵- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه روابط متقابل

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
روابط متقابل	میزان تمایل به انجام کار داوطلبانه برای اصلاح مرتع	۳/۹۵	۱/۱۳	۰/۹۵۵	۰/۰۰۰	۴
	میزان تمایل برای کمک به دیگران در اصلاح و احیا	۴/۰۲	۰/۸۶	۱/۰۲۹	۰/۰۰۰	۲
	هماهنگی بهره‌بردار با ناظران در اصلاح و احیا مرتع	۳/۷۰	۱/۰۴	۰/۷۰۱	۰/۰۰۰	۶
	میزان همکاری در انجام برنامه‌ها و پروژه‌ها	۳/۷۴	۰/۸۴	۰/۷۴۶	۰/۰۰۰	۵
	کمک فکری به یکدیگر برای رفع مشکلات	۴/۲۹	۰/۸۷	۱/۲۹۸	۰/۰۰۰	۱
	میزان گوش دادن بهره‌برداران به نصیحت یکدیگر	۳/۴۹	۱/۰۲	۰/۴۹۲	۰/۰۰۰	۷
	کمک فکری بهره‌برداران در هنگام کار به یکدیگر	۳/۴۷	۰/۸۹	۰/۴۷۷	۰/۰۰۰	۸
	میزان احوال‌پرسی بهره‌برداران از یکدیگر	۳/۲۹	۰/۹۲	۰/۲۹۸	۰/۰۱۰	۹
	میزان علاقمندی مردم در حل مشکلات محله	۳/۹۷	۰/۸۸	۰/۹۷۰	۰/۰۰۰	۳

همان‌طور که جدول پنجم نشان می‌دهد، در تحلیل وضعیت گویه‌های مؤلفه روابط متقابل از دیدگاه مرتعداران، تمامی گویه‌ها با میانگین متوسط به بالا و در وضعیت مناسبی ارزیابی شده‌اند (جدول ۵).

جدول ۶- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه اعتماد عمومی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
اعتماد عمومی	اعتماد بهره‌بردار به شورای روستا	۳/۳۷	۰/۷۷	۰/۳۷۳	۰/۰۰۰	۴
	اعتماد بهره‌بردار به نهاد دهیاری	۲/۹۸	۰/۸۶	-۰/۰۱۴	۰/۸۸۸	۷
	اعتماد بهره‌بردار به اثر گذاری شوراها به عمران و آبادی	۳/۱۱	۰/۸۲	۰/۱۱۹	۰/۲۴۱	۶
	اعتماد بهره‌برداران (روستاییان) نسبت به هم	۴/۱۳	۰/۶۴	۱/۱۳۴	۰/۰۰۰	۲
	میزان قابل اعتماد بودن مردم روستا	۴/۶۲	۰/۵۹	۱/۶۲۶	۰/۰۰۰	۱
	میزان اعتماد بهره‌بردار به مردم روستا	۳/۹۷	۰/۶۷	۰/۹۷۰	۰/۰۰۰	۳
	میزان رضایت بهره‌بردار از محل زندگی خود	۳/۱۳	۰/۹۰	۰/۱۳۴	۰/۲۲۸	۵

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

نتایج گویه‌های مؤلفه اعتماد عمومی از دیدگاه مرتعداران نشان می‌دهد، گویه‌های میزان قابل اعتماد بودن مردم روستا با میانگین ۴/۶۲ و گویه اعتماد بهره‌برداران (روستاییان) نسبت به هم با میانگین ۴/۱۳؛ در سطح زیاد و بالاترین اولویت قرار دارند. همه گویه‌ها (به جز اعتماد بهره‌بردار به نهاد دهیاری با میانگین ۲/۹۸) در سطح متوسط به بالا و وضعیت مناسبی ارزیابی شده‌اند (جدول ۶).

جدول ۷- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه انسجام اجتماعی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی-داری	رتبه
انسجام اجتماعی	میزان رفتار دوستانه بین روستاییان	۴/۶۴	۰/۵۱	۱/۶۴	۰/۰۰۰	۱
	میزان حضور اهالی در جلسات عمومی	۳/۰۲	۰/۶۷	۰/۰۲	۰/۷۱۸	۵
	میزان مشارکت فعال مردم در عملیات اصلاحی و احیایی مرتع	۳/۸۸	۰/۹۶	۰/۸۸	۰/۰۰۰	۳
	میزان ارزش‌های مشترک بین روستاییان	۳/۳۷	۰/۵۴	۰/۳۷	۰/۰۰۰	۴
	میزان روابط اجتماعی بهره‌برداران به صورت طایفه‌ای	۲/۶۲	۰/۸۳	-۰/۳۷	۰/۰۰۰	۶
	میزان انجام وظایف اجتماعی بهره‌برداران به نحو احسن	۴/۵۸	۰/۵۵	۱/۵۸	۰/۰۰۰	۲

نتایج گویه‌های مؤلفه انسجام اجتماعی از دیدگاه مرتعداران در سطح مرتع چقاکدو نشان می-دهد، تمامی گویه‌ها (به جز گویه میزان روابط اجتماعی بهره‌برداران به صورت طایفه‌ای با میانگین ۲/۶۲) دارای میانگین متوسط به بالا و وضعیت مناسب و خوبی قرار دارند و گویه‌های میزان رفتار دوستانه بین روستاییان با میانگین ۴/۶۴ و میزان انجام وظایف اجتماعی بهره‌برداران به نحو احسن با میانگین ۴/۵۸ بالاترین رتبه را از میان گویه‌ها به خود اختصاص داده‌اند و در سطح زیاد ارزیابی شده‌اند جدول ۷).

جدول ۸- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه مسئولیت‌پذیری اجتماعی

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
مسئولیت-پذیری اجتماعی	حضور در کارهای گروهی	۳/۷۹	۰/۶۴	۰/۷۹۱	۰/۰۰۰	۲
	تمایل به انتخاب شدنش به عنوان شورای روستا	۲/۵۵	۰/۸۷	-۰/۴۴۷	۰/۰۰۰	۶
	تمایل به انتخاب شدنش به عنوان دهیار روستا	۲/۸۶	۰/۷۹	-۰/۱۳۴	۰/۱۷۲	۵
	تمایل به انجام هر وظیفه‌ای که در روستا بر عهده‌اش بگذارند	۳/۶۷	۰/۷۶	۰/۶۷۱	۰/۰۰۰	۳
	تمایل به انجام هر نوع مسولیتی برای بهبود شرایط زندگی خود	۳/۹۸	۰/۹۱	۰/۹۸۵	۰/۰۰۰	۱
	تمایل به انجام آنچه که برای اجتماع روستا مفید است	۳/۳۴	۱/۰۹	۰/۳۴۳	۰/۰۱۳	۴

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

نتایج جدول هشت نشان می‌دهد که گویه‌های تمایل به انتخاب شدنش به عنوان شورای روستا با میانگین ۲/۵۵ و گویه تمایل به انتخاب شدنش به عنوان دهیار روستا با میانگین ۲/۸۶ در سطح متوسط به پایین و در وضعیت ضعیف و نامناسبی قرار دارند اما سایر گویه‌های مؤلفه مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سطح متوسط به بالا و وضعیت خوبی سنجیده شده‌اند (جدول ۸).

جدول ۹- میزان اولویت گویه‌های مؤلفه مشارکت

مؤلفه	گویه‌ها	میانگین	انحراف معیار	اختلاف از میانگین	سطح معنی‌داری	رتبه
مشارکت	میزان معاشرت با اکثر مردم روستا	۴/۶۱	۰/۶۷	۱/۶۱	۰/۰۰۰	۲
	میزان تمایل برای شرکت در مراسم جشن و شادی	۴/۵۵	۰/۷۴	۱/۵۵	۰/۰۰۰	۳
	میزان تمایل برای شرکت در مراسم عزاداری	۴/۴۳	۰/۶۵	۱/۴۳	۰/۰۰۰	۴
	میزان حضور در جلسات عمومی	۴/۰۵	۰/۹۱	۱/۰۵	۰/۰۰۰	۹
	میزان احساس لذت از کار کردن با دیگران	۴/۰۸	۱/۰۲	۱/۰۸	۰/۰۰۰	۸
	میزان کمک کردن به همسایگان	۴/۱۶	۰/۷۰	۱/۱۶	۰/۰۰۰	۶
	میزان مشورت با همسایگان	۴/۱۰	۰/۸۸	۱/۱۰	۰/۰۰۰	۷
	میزان برخوردهای صمیمانه با همسایگان	۴/۶۷	۰/۶۱	۱/۶۷	۰/۰۰۰	۱
	قرض گرفتن وسایل نقلیه از همسایگان	۴/۲۰	۰/۸۷	۱/۲۰	۰/۰۰۰	۵

همان‌طور که از جدول نه ملاحظه می‌شود همه گویه‌های مؤلفه مشارکت با میانگین چهار به بالا در سطح زیاد گزارش شده‌اند و در وضعیت مناسب و رضایت‌بخشی قرار دارند (جدول ۹).

جدول ۱۰- میانگین کلی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی مرتعداران چقاکدو

مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی		اعتماد در روابط بین فردی	اعتماد نهادی	امنیت اجتماعی	روابط متقابل	اعتماد عمومی	انسجام اجتماعی	مسئولیت- پذیری اجتماعی	مشارکت	میانگین کل مؤلفه‌ها
تعداد	valid	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷	۶۷
	missing	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
میانگین		۳/۴۴	۳/۲۵	۲/۶۱	۳/۷۶	۳/۶۱	۳/۶۸	۳/۳۶	۴/۳۱	۳/۵۱
اختلاف از میانگین		۰/۴۴۱	۰/۲۵۹	-۰/۳۸۱	۰/۷۶۸	۰/۶۱۵	۰/۵۰۶	۰/۳۶۵	۱/۳۱۶	۰/۵۱۵

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

انحراف از معیار	۰/۶۲۵	۰/۷۱۲	۰/۴۲۸	۰/۳۱۸	۰/۶۲۶	۰/۷۸۵	۰/۵۶۰	۰/۲۴۷	۰/۵۰۹
سطح معنی‌داری	۰/۰۵۶	۰/۲۱۴	۰/۰۳۱	۰/۰۰۰	۰/۰۴۱	۰/۲۲۳	۰/۱۷۲	۰/۰۰۰	۰/۰۱۴
رتبه	۵	۷	۸	۲	۴	۳	۶	۱	-

طبق ارزیابی‌های صورت گرفته در این پژوهش از دیدگاه مرتعداران چقاکدو همه مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی به استثنای مؤلفه امنیت اجتماعی، با میانگین ۳/۵۱ در طیف متوسط به بالا و وضعیت مناسب و مطلوبی قرار دارند. مؤلفه امنیت اجتماعی با میانگین کل ۲/۶۱، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شد و از وضعیت ضعیف و نامطلوبی برخوردار است و اولویت آخر را به خود اختصاص داده‌است. همچنین مؤلفه مشارکت با میانگین ۴/۳۱، در طیف زیاد به بالا قرار دارد و اولویت اول را به خود اختصاص داده‌است و مطلوب‌ترین وضعیت را در بین تمامی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی از دید جامعه نمونه دارا می‌باشد (جدول ۱۰).

جدول ۱۱ - ارتباط بین سرمایه اجتماعی با متغیرهای شخصی مرتعداران در اصلاح و احیای مرتع

نوع همبستگی	سن	سابقه بهره‌برداری	بعد خانوار	تعداد دام	درآمد	تحصیلات
ضریب همبستگی پیرسون	-۰/۸۹۱**	-۰/۸۴۸**	۰/۱۱۴	-۰/۱۵۵	-۰/۳۵۱**	۰/۷۹۸**
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۳۶۰	۰/۲۰۹	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰

نتایج به دست آمده از آزمون همبستگی پیرسون حاکی از وجود رابطه معنی‌دار با اطمینان ۹۹ درصد بین متغیرهای سن، سطح تحصیلات، میزان درآمد و سابقه بهره‌برداری و عدم وجود رابطه معنی‌دار بین متغیرهای تعداد دام و بعد خانوار با میزان سرمایه اجتماعی بهره‌برداران در اصلاح و احیاء مرتع است. همچنین متغیرهای سن، میزان درآمد و سابقه بهره‌برداری دارای رابطه منفی، ولی متغیر سطح تحصیلات دارای رابطه مثبتی با میزان سرمایه اجتماعی هستند (جدول ۱۱).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

بر اساس نتایج حاصله از این مطالعه می‌توان اظهار داشت که سرمایه اجتماعی می‌تواند نیروی معنوی و قوی برای توسعه باشد. وجوه سرمایه اجتماعی اگر به درستی استفاده شود می‌تواند به منبع

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

بسیار مهمی برای رشد، ارتقاء و توسعه مبدل گردد. هشت مؤلفه اعتماد در روابط بین‌فردی، اعتماد نهادی، امنیت اجتماعی، روابط متقابل، اعتماد عمومی، انسجام اجتماعی، مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مشارکت، مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی در این تحقیق هستند، وجود و حضور آن‌ها در هر جامعه‌ای دستیابی به هدف را آسان‌تر می‌سازد. براساس اولویت‌بندی مؤلفه‌ها، ملاحظه شد که مشارکت و روابط متقابل بالاترین اولویت را به خود اختصاص دادند و در وضعیت رضایت‌بخشی؛ اما امنیت اجتماعی در وضعیت نامطلوبی از دید مرتعداران چقاکدو ارزیابی شدند. به نظر می‌رسد شرط لازم برای پیشرفت جامعه و توسعه همه جانبه، ایجاد روابط گرم، بسط مشارکت و اعتماد متقابل باشد که توسط محمدی (۱۳۹۲) به تأیید رسیده‌است و تقویت این مؤلفه‌ها اجرای هر چه بهتر برنامه‌های اصلاح و احیاء مراتع و توسعه منطقه را به‌همراه دارد و به دلیل وابستگی معیشت مرتعداران به مراتع، به تبع بهبود اوضاع معیشتی و اقتصادی مرتعداران را به‌دنبال دارد، نتایج برخی محققین (Bernard, et al., 2014: 25 ; 2015: 200 ؛ Wuepper & Sauer, 2016: 17؛ Wuepper & Wuepper, et al., 2016 ؛ Drosten, 2015) مؤید این مطلب است. همچنین تأثیر سرمایه اجتماعی جهت دستیابی به پایداری اجتماعی- اکولوژیک و شروع سیر توسعه پایدار با بکار گیری مؤلفه مشارکت توسط (حیدری و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۷؛ فرزانه و رمضانی، ۱۳۹۱: ۱۸؛ فراهانی و همکاران،۱۳۹۲: ۲۴؛ قربانی، ۱۳۹۳: ۲۷۰؛ محمدی آیدغمیش و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۲ و Olsson, et al., 2004: 2) اثبات شده‌است. می‌توان چنین استنباط کرد که سرمایه اجتماعی با تأکید بر روابط در داخل جامعه، کارایی را از طریق تسهیل هماهنگی در اقدامات بهبود می‌بخشد، ظرفیت افراد و گروه‌ها را برای دستیابی به اهداف نهایی تسهیل می‌کند و نقش زیادی در توسعه روستایی و کارآفرینی دارد. تأکید بر نقش روابط اجتماعی و مشارکت اجتماعی در کارآمدی سرمایه اجتماعی و ایجاد انگیزه و اطمینان بین نهادها و بهره‌برداران با نتایج محققینی هم‌چون میجرینک و همکاران (۲۰۱۴)، لیون (۲۰۱۵)، مویس و همکاران (۲۰۱۵) و ووپر و سوئر (۲۰۱۶) هم‌راستا و هم‌سو است.

در بخش بعدی نتایج دیدیم که با افزایش سن و سابقه بهره‌برداری مرتعداران سرمایه اجتماعی در اصلاح و احیاء مرتع کاهش می‌یابد اما با افزایش سطح تحصیلات مرتعداران سرمایه اجتماعی آنان افزایش می‌یابد. اثر منفی سن بر سرمایه اجتماعی در اصلاح و احیاء مرتع را می‌توان ناشی از کهولت و کاهش نیرو و توان جسمی و فکری برای مشارکت در اجرای برنامه‌ها، کاهش میل و رغبت به مشارکت در اجرای فعالیت‌ها و نگرش سنتی و قدیمی مرتعداران مسن و تن ندادن به رویکردهای نوین و فن‌آوری‌های جدید دانست که باعث کاهش همکاری در اجرای برنامه‌ها و به

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

تبع کاهش سرمایه اجتماعی آنان می‌گردد. به این ترتیب شرایط سنی مرتعداران عاملی مؤثر در اجرای عملیات اصلاح و احیای مراتع می‌باشد و سعی در بکارگیری مرتعداران جوان جهت اجرای برنامه‌ها می‌تواند در پیشبرد برنامه‌ها مؤثرتر باشد. همچنین به‌نظر می‌رسد که با افزایش تحصیلات، زمینه درک مزایای ناشی از اجرای پروژه‌های اصلاح و احیاء مراتع بیشتر محیا خواهد شد و مرتعداران با مشارکت در پروژه‌ها سعی در بهبود درآمد بلند مدت خود خواهد نمود.

به‌طور کلی با توجه به نتایج تحقیق مخشص می‌شود که سرمایه اجتماعی تأثیر زیادی بر روند توسعه‌یافتگی مناطق می‌گذارد و می‌توان با ارتقای سرمایه اجتماعی و مؤلفه‌های آن، به توسعه در ابعاد مختلف آن با صرف هزینه‌های کمتری دست یافت.

با توجه به نقش سرمایه اجتماعی بویژه مشارکت، روابط متقابل و نیز سطح تحصیلات در اصلاح و احیاء مرتع پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

۱- آگاه‌سازی بهره‌برداران در زمینه‌ی مزیت همکاری با نهادهای محلی؛ ۲- سوادآموزی و آموزش بهره‌برداران در خصوص عملیات اصلاحی و احیایی مرتع؛ ۳- برآورده نمودن انتظارات مردم در حد معقول؛ ۴- جلب مشارکت محلی از طریق ارائه تسهیلات کم بهره برای بهره‌برداران کم توان؛ ۵- ملحوظ نمودن مشارکت بهره‌برداران از مرحله نیازسنجی؛ ۶- تشکیل نهادهای مشارکتی نظیر تعاونی‌ها و نهادهای مردمی؛ ۷- استفاده از ظرفیت رسانه‌های استانی و ملی برای معرفی الگوی بومی توسعه روستایی، تحت تأثیر سرمایه اجتماعی برون‌گروهی در زمینه‌ی اصلاح و احیاء مرتع؛ ۸- مشارکت دادن نظرات مردم و همه سازمان‌های مرتبط به اجرای برنامه‌های اصلاح و احیاء مرتع؛ ۹- زمینه و بستر مناسب جهت مشارکت دادن و افزایش روابط در گروه‌های غیر رسمی فراهم گردد، ۱۰- اطلاع‌رسانی دقیق در ارتباط با مسائل تدوین و اجرای طرح‌های مرتعداری از طریق ایجاد نشریات محلی برای بالا بردن سطح آگاهی و اطلاعات مرتعداران و ایجاد انگیزه در آنان جهت ایجاد حس همکاری و مشارکت بیشتر صورت گیرد.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

منابع

الوانی، مهدی.، شیروانی، علیرضا (۱۳۸۵). *سرمایه اجتماعی، مفاهیم، نظریه‌ها و کارکردها*. اصفهان: انتشارات مانی.

توکلی، مرتضی، دهقانی، کیومرث و زارعی، رضا (۱۳۹۰). *تحلیلی بر میزان سرمایه اجتماعی در مناطق روستایی شهرستان ممسنی (نمونه موردی: بخش دشمن زیاری)*. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال اول، شماره ۴.

حق‌گویان، زلفا و سیدجوادین، سیدرضا و مشایخی، مریم و منتظری، عباس (۱۳۹۳). *بررسی وضعیت سرمایه اجتماعی در سازمان امور مالیانی استان قم*، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۱، شماره ۱، صفحات ۴۲-۲۱.

حیدری، قدرت‌اله؛ بارانی، حسین؛ خوش‌فر، غلامرضا؛ قربانی، جمشید؛ عقیلی، سیدمحمود و محبوبی، محمدرضا (۱۳۸۸). *نقش سرمایه اجتماعی بر مشارکت در اجرای طرح‌های مرتعداری بر اساس دیدگاه‌های مجریان این طرح‌ها (مطالعه موردی مراتع بلده- شمال ایران)*، مجله مرتع، دوره سوم، شمارهٔ یک، صفحات ۱۳۷-۱۲۱.

خوش فر، غلامرضا (۱۳۸۷). *بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی در مشارکت سیاسی؛ مورد مطالعه: استان گلستان*، رساله دکتری جامعه شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.

زارعی‌متین، حسن و ملایی، مصطفی (۱۳۹۳). *بررسی وضعیت مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در سازمان‌های اجرایی استان قم، مدیریت سرمایه اجتماعی*، دوره ۱، شماره ۱، صفحات ۱۳۷-۱۱۹.

سلیمانی، محمد؛ رمضان‌زاده، مهدی و جلیلی، پروانه زهرا (۱۳۸۷). *بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی (مشارکت مدنی، تعامل و اعتماد) در توسعه روستایی، مطالعه موردی: روستاهای باغستان و برون- شهرستان فردوس، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، دوره چهارم، شمارهٔ ۱۱، صفحات ۴۰-۱۹.

طرح مرتعداری چقاکدو (۱۳۹۰). واحد مرتع، اداره منابع طبیعی شهرستان سرپل‌ذهاب، ۵۰ صفحه.

عینالی، جمشید؛ فراهانی، حسین و جعفری، نسرین (۱۳۹۳). *ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در کاهش اثرات سانحه زلزله در دهستان سجاسرود- شهرستان خدابنده در استان زنجان*، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی تهران، سال ۱۴ شمارهٔ ۳۲، صفحات ۱۱۵-۹۳.

فراهانی، حسین؛ عینالی، جمشید و عبدلی، سمیه (۱۳۹۲). *ارزیابی نقش سرمایه اجتماعی در توسعه نواحی روستایی مطالعه موردی؛ دهستان مشهد میقان شهرستان اراک*، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، دانشگاه خوارزمی تهران، دوره ۱۳، شمارهٔ ۲۹، صفحات ۵۰-۲۷.

فرزانه، سیف‌اله و رمضانی، علی (۱۳۹۱). *بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه شهری مطالعه موردی: قائم‌شهر*. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، دوره سوم، شمارهٔ ششم، صفحات ۱۰۸-۹۱.

فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹). *پایان نظم- سرمایه اجتماعی و حفظ آن*، ترجمه غلام‌عباس توسلی، تهران: نشر جامعه ایرانیان.

قربانی، مهدی (۱۳۹۱). *نقش شبکه‌های اجتماعی در سازوکارهای بهره‌برداری از مراتع*، رساله دکتری گروه احیای مناطق خشک و کوهستانی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه تهران، ۳۰۰ صفحه.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

قربانی، مهدی (۱۳۹۳). *گزارش طرح ملی تحلیل شبکه اجتماعی، مدل‌سازی، سیاست‌گذاری و اجرای مدیریت مشارکتی منابع طبیعی*. معاونت پژوهشی دانشگاه تهران و سازمان جنگل، مراتع و آبخیزداری، ۲۷۰ صفحه.

کاظمی‌رودی، محمدعلی (۱۳۸۴). *بررسی اثر پروژه‌های مرتع بر درآمد*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ۱۰۳صفحه.

محمدی آیدغمیش، فاطمه، رضازاده، راضیه و رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۴). *تحلیل سرمایه‌های اجتماعی مؤثر بر مشارکت در ارتقای بافت‌های نابسامان شهری در محله امامزاده حسن، منطقه ۱۷ شهر تهران*. فصلنامه دانشگاه هنر، دورهٔ هفتم، شمارهٔ ۱۴، صفحات ۳۶-۲۵.

محمدی، اصغر (۱۳۹۲)، *سنجش سرمایه اجتماعی در روند توسعه شهری، استاد راهنما، مسعود گروه*، GIS صفایی پور، استاد مشاور، سعید امان پور، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم زمین و جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز.

مرکز ملی آمایش سرزمین (۱۳۸۵). *راهنمای انجام مطالعات برنامه آمایش استان تهران*، بی‌جا، ۴۰ صفحه.

مقدم، محمدرضا (۱۳۷۹). *مرتع و مرتعداری*، انتشارات دانشگاه تهران، ۴۷۰صفحه.

موسوی، میر طاهر (۱۳۸۵). *مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی*، فصلنامه رفاه اجتماعی، سال ششم، شمارهٔ ۲۳، صفحات ۹۲-۶۷.

نقدی، اسداله و زارع، صادق (۱۳۸۸). *سرمایه اجتماعی و کارکردهای مثبت و منفی در فرآیند توسعه*، همایش ملی سرمایه اجتماعی و توسعه اقتصادی، دانشگاه سمنان، صفحات ۴۷-۴۰.

نوابخش، مهرداد و فیروزآبادی، آمنه (۱۳۹۱). *انسجام اجتماعی شهری و عوامل مرتبط بر آن در شهر کرمانشاه*، فصلنامه مطالعات جامعه شناختی شهری، سال دوم، شماره پنجم، صفحات ۵۸-۳۳.

Bellemare, M. F. (2015). Contract Farming: What's In It for Smallholder Farmers in Developing Countries?. *Choices*, *30*(3).

Bernard, T., Dercon, S., Orkin, K., & Taffesse, A. S. (2014). The Future in Mind: Aspirations and Forward-Looking Behaviour in Rural Ethiopia. *In Centre for the Study of African Economies conferenciie on economic development in Africa, Oxford, UK, March* (Vol. 25).

Bernard, T., Dercon, S., Orkin, K., & Taffesse, A. S. (2015). Will Video Kill the Radio Star? Assessing the Potential of Targeted Exposure to Role Models through Video. *The World Bank Economic Review*, *29*(suppl 1), S226-S237.

Besser, T. L., & Miller, N. J. (2013). Social capital, local businesses, and amenities in US rural prairie communities. *journal of Rural Studies*, *32*, 186-195.

Bisung, E., Elliott, S. J., Schuster-Wallace, C. J., Karanja, D. M., & Bernard, A. (2014). Social capital, collective action and access to water in rural Kenya. *Social science & medicine*, *119*, 147-154.

Bodin, O., & Prell, C. (Eds.). (2011). *Social networks and natural resource management: uncovering the social fabric of environmental governance*. Cambridge University Press, 374p.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

Boland Jr, R. J., & Tenkasi, R. V. (1995). Perspective making and perspective taking in communities of knowing. *Organization science*, *6*(4), 350-372.

Bustos, B., Folchi, M., & Fragkou, M. (2016). Coal mining on pastureland in Southern Chile; challenging recognition and participation as guarantees for environmental justice. Geoforum.

Davis, J., Kang, A., Vincent, J., & Whittington, D. (2001). How important is improved water infrastructure to microenterprises? Evidence from Uganda. *World Development, 29*(10), 1753-1767.

Feigenberg, B., Field, E., & Pande, R. (2013). The economic returns to social interaction: Experimental evidence from microfinance. *The Review of Economic Studies, 80*(4), 1459-1483.

Garforth C. Van Schot C. & Maarse L. (1988). The role of extension in developing the use of rangelands. Agricultural Administration and Extension, 30 :325-336.

Greiner R., Bliemer M. & Ballweg J. (2014). Design considerations of a choice experiment to estimate likely participation by north Australian pastoralists in contractual biodiversity conservation. Journal of choice modeling ,10 :34-45.

Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2008). Alfred marshall lecture social capital as good culture. *Journal of the European Economic Association, 6*(23), 295-320.

Hazleton, V., & Kennan, W. (2000). Social capital: reconceptualizing the bottom line. Corporate Communications: *An International Journal, 5*(2), 81-87.

Kepe, T. (2008). Beyond the Numbers: Understanding the value of vegetation to rural livelihoods in africa, Geoforum, Vol. 39, PP. 958–968.

Levien, M. (2015). Social Capital as Obstacle to Development: Brokering Land, Norms, and Trust in Rural India. *World Development, 74*, 77-92.

Lise, W. (2000). Factors influencing people's participation in forest management in India. *Ecological economics, 34*(3), 379-392.

Mariola, M. J. (2012). Farmers, trust, and the market solution to water pollution: The role of social embeddedness in water quality trading. *Journal of Rural Studies, 28*(4), 577-589.

Marshall, G. R. (2004). Farmers cooperating in the commons? A study of collective action in salinity management. *Ecological economics, 51*(3), 271-286.

Meijerink, G., Bulte, E., & Alemu, D. (2014). Formal institutions and social capital in value chains: The case of the Ethiopian Commodity Exchange. *Food Policy, 49*, 1-12.

Moyes, D., Ferri, P., Henderson, F., & Whittam, G. (2015). The stairway to Heaven? The effective use of social capital in new venture creation for a rural business. *Journal of Rural Studies, 39*, 11-21.

Nahapiet, J., & Ghoshal, S. (1998). Social capital, intellectual capital, and the organizational advantage. *Academy of management review, 23*(2), 242-266.

Nath, T. K., Inoue, M., & Pretty, J. (2010). Formation and function of social capital for forest resource management and the improved livelihoods of indigenous people in Bangladesh. *Journal of Rural and Community Development, 5*(3), 104-122.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]

Olsson, P., Folke, C., & Hahn, T. (2004). Social-ecological transformation for ecosystem management: the development of adaptive co-management of a wetland landscape in southern Sweden. *Ecology and Society*, *9*(4), 2.

Pamuk, H., Bulte, E., & Adekunle, A. A. (2014). Do decentralized innovation systems promote agricultural technology adoption? Experimental evidence from Africa. *Food Policy*, *44*, 227-236.

Rigg, J. (2006). Land, Farming, Livelihoods, and Poverty: Rethinking the links in the rural south, *World Development*, Vol. 34, No. 1, PP. 180-202.

Scholz, R. W. (2011). Environmental literacy in science and society: from knowledge to decisions. Cambridge University Press, 631p.

Scoones, I. (2009). Livelihoods Perspectives and Rural Development, *Peasant Studies*, Vol. 36, No. 1, PP. 71-96.

Wuepper, D., & Drosten, B. (2015). Economic Implications of Historically Evolved Self- Efficacy: Agent Based Modelling and Empirical Evidence from Rural Ghana. M.P. N. 65413.

Wuepper, D., & Sauer, J. (2016). Explaining the performance of contract farming in Ghana: The role of self-efficacy and social capital. *Food Policy, 62*, 11-27.

Wuepper, D., Zilberman, D., Sauer, J. (2016). *Self-Efficacy and Technology Adoption in Ghana – How Cultural Beliefs Affect Responses to Rainfall Changes*. CSAE Conference 2016, St. Catherine's College, Oxford University.

Yercan, M. (2003). Management turning-over and participatory management of irrigation schemes: a case study of the Gediz River Basin in Turkey. *Agricultural Water Management, 62*(3), 205-214.

[Downloaded from jpsd.hormozgan.ac.ir on 2026-11-21]